

VEGYESEK.

— A közoktatási költségvetés tárgyalása. Tekintve, hogy az idei költségvetési vita kilencz napját foglalta le a közoktatási tárca, nem panaszkodhatunk érdeklődés hiányáról. A kilencz napon aránylag kevés szó esett a máskor domináló egyházpolitikáról, a miben főrésze lehet Wlassics miniszter nagy bevezető beszédének, mely az iskolai kérdések özönét dobta a vitába. E beszéddel folyóiratunk első czikke foglalkozik. A választások közege meglátszott azon, hogy igen sok volt a helyi érdekű felszólalás. Az általános érdekű kérdések közül egyik sem dominált különösebben a vitában; a vita egy kissé szétfolyt. Még leginkább kiemelkedett a tanári és tanítói *javadalmazások* kérdése, a mi egy «költségvetési» vitában természetes is. Mindenik felszólaló határozott jóakarattal, egyesek (Boda, Komlóssy) nagy tájékozottsággal is tárgyalták a kérdést; úgy látszik azonban, hogy információikat olyanoktól kapták, a kik szerelmesek a rangosztályokba. A miniszter ebben a kérdésben a főlshóalóknak a következő választ adta: «Vous préchez au converti (megtértnek prédikálnak), mert hiszen engem nem kell arra biztatni, s a mennyire csak módjában van az országnak, a tanári fizetések emelését mindenesetre szívéünkön hordozzuk. A t. képviselő úr (Komlóssy) azt mondja, hogy magasabb fiz. osztályba helyezük a tanárokat. E tekintetben az 1893: IV. t.-cz.-hez kell magunkat tartanunk; majd ha e törvény revízió alá kerül, magam is azt hiszem, hogy ezen osztályzat határán, a melybe a tanárok ma vannak sorozva, nem maradhatunk meg, mert magam is abban a nézetben vagyok, hogy a tanári állást, nagy hivatásához mérten úgy anyagilag, mint erkölcsileg magasabb polczra kell helyezni.» Egy más helyen így nyilatkozik: «elismerem, hogy ilyen alacsony korpótlék nem létezik sehol, még Horvátországban sem. Tehát ezen a korpótlékon segíteni, a mennyire csak tőlem telik, kötelességemnek tartom.» A *tűlterhelés* borzalmainak kiszínezése kedvencz ellenzéki themának mutatkozott. Orvosságul Madarász I. a tárgyak concentratióját, Major az osztályok zsufoltságának megszüntetését és a szaktanítás korlátozását ajánlotta, Bartha Miklós pedig azt, hogy a tanulók egyéni képességeik szerint csoportosíttassanak a különböző tantárgyakban különböző osztályokba. Csakhogy ez utóbbi rendszer, a mely Angliában szokásos, a hol egy-egy iskola tanulói úgy szólván privát tanítványai az igazgatónak és tanári karnak, a mi nyilvános, egységes és minősítési föltételekkel körülcövekelte iskolai rendszer-

rünkbe — fájdalom — nem illik belé. Elég nagy figyelemben részesült a *polgáriskolai reform* tervezete is. A fölszólalók (Szöcs, Boda, Lázár Gy.) helyeselték a miniszter tervezetét és sürgették végrehajtását. Csak egy fölszólaló (Major) volt ellene. Neki az ideálja a legeslegegységesebb középiskola, a mely (latin nélkül) a 4-ik osztályig magába olvasztaná a gymnasiumot, reál- és polgáriskolát; azután nem bánja, hadd jöjjön a bi-, vagy tri-, vagy akárhányféle *furcatio*. Neki tehát se reformált, se reformálatlan polgáriskola nem kell. A *tanfelügyelők* csipkedése is kedves foglalkozása a képviselő uraknak. Ezuttal Tisza István is a csipkedők közé állott. Ezen passio jogosulatlanságát helyesen rectifikálta a székesi tanfelügyelő több tanügyi lapban megjelent s hozzánk is beküldött nyilatkozatában. — Egy pár jelentős mondást szedünk még ki a nem tulságosan mélyen járó vitából: «a vallásos nevelés tanítja meg az embert élni tudni (Marjay)»; — «a középiskolai igazgató első sorban irnok, fogalmazó, házfelügyelő, iktató, kiadó, pénztárnok, ellenőr és csak ezek után lesz tanár (Komlóssy)»; — «kénytelen vagyok konstatálni, hogy rendkívül sok már a gymnasium az országban (Wlassics)».

— **Közükatási kérdés az igazságügyi vitában.** A költségvetési vitának közökutatási szempontból egyik legérdekesebb s legmélyebben járó részlete átcuszi szent az igazságügyi költségvetés előadójanak: Emmer Kornélnak beszédébe. Az új jogásznezmedék felületességének és ismeretei tapasztalt hézagosságának okait keresvén, csak részben tulajdonítja azt az egyetemi állapotoknak, tanulmányi és vizsgálati rendszernek; azután így folytatja: «De nem kis része van e bajokban középiskoláinknak is. Deczemberben mult egy éve, hogy a középiskolai tanárok egy gyűlést tartottak, a melyen az irányadó tónus az a panasz volt, hogy az ő helyzetük nyomasztó, hogy ők el vannak kedvetlenedve és figyelmeztetik a világot, hogy ennek a kedvetlenségüknek a jövő nezmedékek fogják meginni a levét. Én azt hiszem, hogy már most jut belőle kostoló. Még egy további oka e bajoknak — és ebben talán izolálva állok — a renaissance-szal való szakítás, a humanisztikus tanulmányok elleni hajsza, a mely 1890. januárban egy nyolcz napos vitában e házban is ülte orgiáit. Nem kis része van ebben tisztelt ház, a bölcséleti kérdésekkel való foglalkozás teljes elhanyagolásának, pedig Stuart Mill szerint, még senki sem került ki szegényebben egy ilyen tanulmányból. Egyik parlamenti beszédében siránkozik a felett, hogy a logikai gondolkozás, hogy a rendszeres eszmetársítás, hogy a hasznos, a koncentrált figyelem mindinkább hanyatlik. A mi a humanisztikus tanulmányokat illeti, a mi szakmánkra való vonatkozással — mert csak arról beszélek — érdekes dolog történt a mult nyáron. A Deutsche Juristen Zeitung szabad ankétet nyitott annak a kérdésnek tisztába hozatalára, hogy a jogi és államtudományi pályához szükséges-e a humanisztikus előkészület, kell-e ehhez huma-

nisztikus előtanulmány. Fölötte érdekes volna Mommsen, Gierke, Eccius, Wach és Stenglein véleményeiből itt szemelvényeket előadni, de nem akarom az igazságügyi budgetvitát visszaterelni a csak az imént elhagyott közoktatásügyi vita medrébe, mert megeshetnék még az a hallatlan dolog is rajtam, hogy a ház t. elnöke figyelmeztetné az előadót, hogy maradjon a tárgynál. Csak annyit mondok, hogy Dahn nemzeti szerencsétlenségnek mondja a humanisztikus tanulmányozások korlátozását és üldözését. Az utóbbi irányban a közoktatásügyi miniszter úr tett nyilatkozataiból reményt meríthetünk arra, hogy a helyzet javulni fog.»

Idézzük föl Emmer szavai mellé a budapesti, zürichi műegyetem tanárainak többször ismételt nyilatkozatait, a melyek szerint a gymnasiák még a műegyetemen is jobban beválnak, mint a reáliskolát végzettek; vegyük figyelembe, hogy a modern, realis kor küzdelmeiben mindig győztes, s a mellett jó erkölceit is megőrzött Angliában maradt meg a közoktatás az egyoldalú, sőt túlzó classicus alapon, a mihez képest a mi gymnasiumunk valóságos reálgymnasium; talán ez a pár adat is gondolkozóba ejtheti a classicus alapú nevelés szenvedélyes ellenségeit. A «modern» iskola megváltó hatását még nem láttuk.

— Új egyetemek. El kell hagynunk már a régi czímet, a mely csupán egy 3-ik egyetemről szólt, annyi egyetem van készülóban. Debreczen református egyetemet akar állítani, van hozzá már jogi és theologiai fakultása, s igen szép alapítványai. Pécs katolikus egyetemet tervez, van hozzá jogi fakultása, némi alapítványa s az első magyar egyetem elmosódó historai emléke. Szeged és Pozsony rég versengenek a 3-ik állami egyetemért; mindkettő figyelemreméltó áldozatokkal kész azt támogatni. Az utóbbi időben Kassa lépett föl mint nagyon agilis versenytárs; jogakadémiája szintén van, specialitásként pedig gazdasági intézetét akarja hozzacsatolni gazdasági fakultás gyanánt. Pozsony nem rég kapott egy sanyarú élet árán összekuporgatott 300,000-es hagyatékot azzal a kikötéssel, hogy záros határidő (1/3 évszázad) alatt állítsa föl az egyetemet. Sajnos, hogy ezt a buzgalmát városainknak és áldozatra kész honfitársainknak nem támogatják amerikai viszonyok, a hol egy-egy alapító az egyik zsebéből le tudja tenni egy egyetem fenntartásának összes alaptőkéjét. Nálunk kérdés, hogy a fent említett öt egyetemre tett és megajánlott s magukban mindenesetre jelentékeny és tiszteletreméltó áldozatok együttvéve is elegendők volnának-e egyetlen egyetem fenntartására? Ilyen körülmények között csak az államtól telhetné ki, hogy rövid idő alatt új egyetemet létesítsen. A városok nagy mozgalma daczára csudálatosképen erről alig esett szó az országgyűlésen, csupán Szeged képviselője tett egy gyöngye kísérletet, hogy városának nem sokkal azelőtt tett lépését támogassa. A miniszternek a szegedi küldöttség kérésére adott tartózkodó válaszából eléggé kiviláglik, hogy a mostani kormány-

nak nincs szándékában új egyetemet állítani. Pedig egyetemi miseriaink mind súlyosabban érezhetőek lesznek. A budapesti egyetemen minél több lesz a «hallgató», az egyetemi polgár, annál inkább apad a «tanítványok» száma. A tanítványokkal együtt elfognak rendre a tanárok is s helyükbe lépnek a «vizsgáló bizottsági tagok», kik előtt a polgár mint delinquens jelenik meg. Mindinkább kivész a tanár közvetlen hatása a tanítványokra. Mit ér akkor a fényes berendezésű épület? Visszaviszik ezek az állapotok az ember gondolatát azokra az időkre, a mikor Galilei a lábainál ülő Toricellit a maga készítette szerény eszközökön neveli tudóssá. Ma az egyetemi polgárok nagy többségére nézve egy vizsgálati compendium bevágására zsugorodnak össze az egyetemi tanulmányok. Így készül a «vezető elem» kulturája, pedig első sorban ez szabja meg egy nemzet kulturális színvonalát. Erre gondolva ki merjük mondani azt a szentségtörésnek látszó dolgot, hogy nemzeti kulturánknak most sürgősebb szüksége van új egyetemre, mint új népiskolára. Hadd legyen akár katolikus, akár reformatus, akár állami, csak legyen.

— **A német helyesírás reformja.** Látszólag aprólékos ügy s lényegére nézve talán az is, de a gyakorlatban, hogy ne mondjam az érettséginél bizony nagyon fontos. Ez alkalommal pedig azért teszszük szóvá, mert végre-valahára s rövid egymásutánban két illetékes helyről is biztató kilátás érkezik arra, hogy ebből, a tanárra és tanulóra egyaránt kínos labirintusból kieviczkelhetünk. Elsőbben a porosz birodalmi gyűlésen tették interpelláció alakjában szóvá az *egységes* német helyesírást s elfogadtak egy indítványt, melynek értelmében egy Németország, Ausztria és a Svájc képviselőiből alakítandó bizottság küldetik ki a kérdés megoldására. Kevéssel később érkezik híre annak, (l. a Wiener Abendpost febr. 6. és N. Fr. Presse febr. 7. számát), hogy Ausztriában sincsenek meglegedve a német helyesírással, s hogy annak daczára, hogy a híres és nálunk is ismert «Regeln und Wörterverzeichnis» 1879 óta sok százezer példányban terjedt el, az irodalom, a sajtó és a művelt közönség helyesírása attól a hivatalostól még mindig elüt. Ennek okát immár őszintén be is vallják és a hivatalos helyesírás következetlenségében, nehézségeiben és a bevett szokástól való gyakori eltérésében és ellenmondásában látják. Mindezek megszüntetése és egy valóban egységes, következetes és könnyű német helyesírás megteremtése érdekében dr. Hartel osztrák kultuszminiszter egy szakértőkből álló nagybizottságot hívott össze, melynek munkálatairól «Osztrák ortográfia» czímen a Budapesti Hírlap márczius 13. száma emlékezett meg.

Ezen tényekkel szemben talán szabad arra hivatkoznom, m. p. a nélkül, hogy bárki is az önhittség vagy reklám vádjával illetve, hogy én «Német helyesírás»-om 1896-iki első kiadásának Előszavában t. k. a következőket irtam :

«A német helyesírási rendszerek sokfélesége egyes szavak írásában ma már *akkora zavart okoz*, hogy még a felnőttek is rászorulnak ilyen kényelmes segédeszközre. E határozatlanságot mi sem bizonyítja jobban, mint maguk a tankönyvek, melyeknek szerzői egyazon könyvben különböző rendszereknek hódolnak; bizonyítják a honi (sőt a bécsi) német napilapok, egymástól s a hivatalos osztrák helyesírástól eltérő írásmódjukkal.

Művecskémben igen természetesen a hivatalosan iskoláink részére is előírt osztrák helyesírást dolgoztam fel (Reálisk. Utasítások 45—46. l.), mely — megengedem — *nem a legkövetkezetesebb*, melyet azonban követelni tartozunk mindaddig, míg az *egyszerűbb fonetikus* írásmód nálunk is utat tör magának. Manap a helyesírási hibák a gyenge emlékezet és a jó hallás természetes következményei. Mert, hogy 1—2 példával szolgáljak, nem látom be, miért ne lehetne a hivatalos „Dictat“, „October“, helyett ezt írni: Diftat, Ofiober, ha ugyanazon hiv. rendszer szerint egyaránt használatos és jó: Urzenei és Urznei, Elephant és Elefant, Rariuſche és Cartouche, Rarmin és Carmin, sőt csak Raferne a helyes. Egyszerűsítés számba menne még az þ és ð jelöléseknek néhol már elfogadott összevonása.»

A német helyesírás egyszerűsítését azóta is ismételve sürgettem, legutóbb a francia helyesírási reformok tárgyalása alkalmával. Reméljük, hogy a készülő osztrák reform a nagy németországgal azonos lesz és hogy mi nemsokára ezt a várva-várt új, egyszerűbb és könnyebb helyesírást a mi iskoláinkban is meghonosíthatjuk, m. p. nagyobb sikerrel, mint az eddigi felemás rendszert. kf.

— A helyesírás kérdése az Akadémiában és az iskolában. A gyakorlat mindinkább eltér az Akadémia helyesírási szabályaitól s a kik e gyakorlatot a legnagyobb kiterjedésben űzhetik: az újságírók máskacsul ragaszkodnak álláspontjukhoz, a miben őket néhány akadémikus is — a fonetikus irány hívei — támogatja. Így jött létre helyesírásunk zűrzavara, mert hiszen egységes helyesírást csakis egy föltétlen tekintéllyel bíró szabályzat létesíthet, az akadémiai szabályzat pedig ezt elvesztette. Az új irányt támogató akadémikusok indítványára munkába vette egy akad. bizottság a régi szabályzat módosítását. A munka lassan haladt, évekig húzódott míg végre az idén — a Közokt. Tanács sürgetése folytán is — erősebben hozzálátott a bizottság. Az eredmény negatív; a régi szabályzat hívei leszavazták az újítót. A Közokt. Tanács érdeklődését és közbelépését teljesen megmagyarázza az, hogy az iskolának van első sorban és föltétlen szüksége megállapított, általános érvényű helyesírási szabályzatra. A Közokt. Tanács, nem győzven bevárni az akadémiai bizottság munkájának végét, javasolta a kormánynak, hogy adjon ki az iskolákat kötelező normatívumot, s ennek előmunkálatait a Tanács még

is kezdte. Azonban végleges javaslata előtt mégis meg akarta várni az új akadémiai szabályzat elkészültét, azt remélvén, hogy az majd egyszerűsmind iskolai normativum is lehet. Emiatt sürgette a munkálatot. Most, a munkálatok negatív eredménye után, úgy értesülünk, hogy a Tanács megint iölveszi munkálatainak elejtett fonalát s el akarja készíteni a normativumot. Egészen helyes. Ha már az Akadémia szabályzatának tekintélye meg van ingatva s maga az Akadémia mégsem akarja azt újjal felváltani, akkor adjon ki a kormány egy szabályzatot s azt tegye kötelezővé az iskolában. A helyesírás ugyis csak kis részében tudományos kérdés, túlnyomó részben a megállapodás, a conventio kérdése. Csak az teheti megállapításait általánosakká, a kinek megvan hozzá a tekintélye s ha kell : a hatalma. Az iskolai helyesírásban nincs helye az egyéni meggyőződéseknek, mert akkor nincs normalis iskolai helyesírás, épen úgy, a mint nincs jelenleg normalis közeleti helyesírás. Az iskolában tanuljon meg mindenki a normativum szerint helyesen írni, a mi egyszerűsmind lehetővé teszi a tanuló helyesírási képességének megítélését. Ha azután az iskolából kikerülve tollforgató lesz, akkor majd elhiszszük neki, hogy nem *tudatlanságból* ír így vagy amúgy, hanem meggyőződésből. Vajjon mit szólnánk ahhoz a középiskolai tanárhoz, a ki az algebrában adna helyet az egyéni helyesírási nézeteknek ? A mint ebben nincs helye az anarchiának, épen úgy nincs a többi iskolai studiumban sem.

— Az orvosi szigorlatok új szabályzata. Alapos előtanulmányok után kiadta a közoktatásügyi miniszter az orvosi szigorlatok új szabályzatát. A szabályzat lényegesebb újításai a következők :

Az eddigi 4 szigorlatból egyet eltörölt. Elmarad az eddigi első előszigorlat, mely a természetrajzi tárgyakra terjedt ki. Marad e helyett az egyes természetrajzi tárgyak egy-egy fél évi kötelező hallgatása. Az eddigi 2-dik előszigorlat helyébe lép az első szigorlat, ugyancsak a fizika, kémia és fiziologiából, de hozzájuk van véve az anatomia elmélete és gyakorlata. Ez a tanfolyam alatt, a 2-dik év végén, vagy a harmadik elején teendő le. A két utolsó szigorlatra a tanfolyam befejezése után kerül a sor. A II. szigorlat az elméleti szaktárgyakat (kórbonecztan, ált. kór- és gyógytan, gyógyszeratan, közegészségatan, törvényszéki orvostan) foglalja össze ; a III. szigorlat a tulajdonképeni klinikai tárgyakat (belgyógyászat, sebészet, szemészet, szülészet és nőgyógyászat). Ez utóbbihoz járul még, mint újítás, valamelyik a gyakorlati orvostan következő 3 tárgya közül : gyermekgyógyászat, elmekóratan, bőrbajok. Ezek mindenikét egy-egy fél évig kötelezőleg kell hallgatni s azután a III. szigorlaton valamelyikből vizsgát tenni. Hogy melyikből, azt nem a jelölt választja meg, hanem a vizsgáló bizottság — úgy látszik stichpróba képen — kérdezi a melyikből akarja. Ha már mind a háromból készülni kell, akkor meg is kérdezhetnék mind a háromból.

Nevezetes újítása a szabályzatnak, hogy a szigorlatok letévése után egy évi kötelező kórházi gyakorlatot kíván meg, mielőtt az új orvost gyakorlatra bocsátja. Hogy a diplomát csak azután kapja-e ki, vagy pedig valami külön fölszabadító levélfélét állítanak ki neki, azt a szabályzatból nem tudtuk kiolvasni. Valami olyan állapotban lesz az ilyen orvos, mint a milyen a gyakorló tanára. A mint ezeknek gyakorló éve a tanulóknak, úgy az orvosoké a betegeknek javára fog válni.

A közoktatásügyi miniszter kormányképviselőt küld ki a szigorlatok ellenőrzésére. — A tanfolyamból 4 fél évet föltétlenül magyarországi egyetemen kell tölteni. Hasonló rendelkezés eddig is volt, de a tanári kar adhatott fölmentést alóla és elég könnyen megadta. — A szigorlati és fölvatási díjak összesen 400 koronára mennek az eddigi 500 korona helyett, a mi igen üdvös mérséklés.

— A középiskolai tanulók és a főiskolai hallgatók viszonyára és kölcsönhatására érdekes világot vet a «Niederösterreichischer Landes-schulrath» egy még 1900 aug. havában kiadott rendelete, mely a főiskolák hallgatóinak nem a legjobb befolyást tulajdonítja a középiskolai ifjúságra s egyben amazoknak lezkeadásra való alkalmazását ellenőrizni kívánja. Ausztriában sérelmesnek találták e rendeletet és két küldöttség, egy egyetemi és egy műegyetemi is járt a kultuszminiszternél, hogy őt a rendelet visszavonására bírja, a mi meg is történt. Reánk ez az ügy azért tanulságos, sőt örvendetes, mert egy hasonló rendelet kibocsátása még nem vált szükségessé. Hisz a «volt iskolatársak szövetkezeteinek» szaporodása legélénkebben bizonyítja, hogy a középiskolai tanulók és a közülők kikerült főiskolai hallgatók között nemes és eszményi viszony áll fenn. A lezkeadás ötletéből azonban az jut eszembe, hogy maguknak a középiskolai tanulóknak erre való alkalmazása helyenként visszás és egészségtelen viszonyokat teremthet vagy teremtett. Ezt tehát, minden rendelet nélkül, igazgatók, osztályfőnökök és tanárok nagyobb figyelemmel kísérhetnék. (kf.)

— A Wodianer-díj első nyertesei. A folyó évtől kezdve évenként két néptanító fog 1000—1000 korona jutalomban részesülni néhai Wodianer Albert bárónak a M. Tud. Akadémiától kezelt hagyatékából (Ismertetését lásd Magy. Pæd. 1899. évf. 632. l.). A jutalmat odaitélő bizottság úgy állíttatott össze, mint az a Pæd. Társaságban is javasolva volt. Állott az Akadémia elnökeiből és titkáraiból, továbbá a kultuszminiszterium és a Tanítók Orsz. bizottsága 2—2 képviselőjéből. A bizottság márczius 21-diki ülésén a népoktatás két nagyérdemű, öreg munkását: Vass Mátyás szegedi nyug. tanítót és Göbel János György székesfejevári igazgató tanítót jelölte a jutalmakra. A kiosztás az Albert napját követő összes ülésen fog megtörténni.